

Convorbiri cu un destin: Pompiliu Macovei**

dr. Mihai Sorin RĂDULESCU
Dan FALCAN

La poalele dealului Patriarhiei, pe o străduță cu parfum interbelic se găsește casa, înecată sub bolți de verdeață, construită undeva la cumpăna veacurilor XIX și XX. Clasic pe dinafară, edificiul este cu adevărat valoros pe dinăuntru, fiind depozitarul uneia dintre cele mai autentice și prețioase colecții de artă adunată de o familie pasionată de tot ceea ce este frumos. Tablouri și cărți, sculpturi și covoare, icoane, candelabre, mobilier și artă populară, totul este adunat și oferit privitorului spre încântarea ochiului, minții și sufletului. Un singur criteriu guvernează această adevărată peșteră a comorilor de artă: bunul gust, simțul estetic, într-un cuvânt frumosul autentic.

Ne deschide ușa un domn relativ în vârstă, distins, îmbrăcat întotdeauna în costum, vestă și cravată, vioi și amabil. Îi dai fără teama de a greși prea mult între 60 și 70 de ani. Afli mai apoi că este născut la 13 mai 1911, deci a împlinit deja 93 de ani. Dialogul cu domnia sa se leagă firesc, ușor, transformându-se încetul cu încetul în conversație, apoi în prelegere. Aproape că nici nu știi ce să admiri mai mult: interiorul casei, colecția propriu-zisă sau fascinanta erudiție a amfitrionului.

Vorbim deci cu domnul Pompiliu Macovei, omul căruia, alături de soția sa, fulguranta și sublima artistă Ligia Macovei, îi datorăm privescerea atâtor splendori adunate de-a lungul a peste șase decenii. Domnul Macovei își povestește viața relaxat cu detașare și umor, evocând nume, date și întâmplări, dovedind o uluitoare memorie a tot ceea ce s-a întâmplat în urmă cu 70, 50 sau 20 de ani. S-a născut la Buzău, cu trei ani înaintea primului război mondial. Păstrează vie dragostea și prețuirea pentru tatăl său, mecanic de locomotivă dar cu certe înclinații și aspirații intelectuale și pentru mama sa, femeie frumoasă de pe undeva din Măgura Buzăului, o vale feerică în care micuțul Pompiliu și-a petrecut copilăria marcată oarecum de avatarurile războiului de întreaga a neamului.

Pasiunea de a colecționa crede că i-a insuflat-o în clasa a II-a de liceu profesorul de franceză. Sămânța curiozității fusese aruncată și tânărul Macovei începe ca orice elev de vârsta lui: adună timbre, constituindu-și o primă colecție filatelică. Urmează cărțile cărora le-a rămas credincios întreaga viață. Consideră că a citit peste 4.000 de volume fără să pună la socoteală lecturile din Alexandre Dumas, Paul Féval sau Agatha Christie.

La 18 ani se înscrie la Arhitectură pe care o termină în 1934. Diploma o obține în 1939, an în care își leagă destinul de marea dragoste a vieții sale: Ligia Tomescu devenită Macovei, artistă rafinată, idealistă și romantică, muză protectoare și protejată în același timp a tânărului arhitect.

** Dorim pe această cale să ne exprimăm gratitudinea față de bunăvoința și amabilitatea domnului Pompiliu Macovei fără de care aceste convorbiri nu ar fi fost posibile

Opțiunile sale politice de stânga, dezamăgite mult mai târziu de ineficiența și abuzurile unui sistem corupt îl ajută să devină după al Doilea Război Mondial, arhitectul șef al capitalei (1952-1958), consilier la ambasada României de la Paris (1958-1960), ambasador la Roma (1960-1962), ministru-adjunct la Externe (1962-1965), ministrul Culturii (1965-1971), în sfârșit ambasadorul țării la UNESCO (1971-1977). Rămâne însă credincios în orice timp și în orice loc primei sale iubiri: frumosul sub orice formă s-ar găsi el. Poate fi un dulap romanica din veacul al XII-lea cumpărat dintr-o veche abație cisterciană din sudul Franței, poate fi un tablou de Pallady achiziționat chiar de la autor, în 1939, cu destul de pipărata sumă de 40.000 de lei, un candelabru de Murano, o colecție de scoici sau de icoane pe sticlă. Nimic din ceea ce este frumos și autentic nu le este străin Ligiei și lui Pompiliu Macovei.

Își amintește cu multă deferență, chiar respectuoasă duiosie de toți cei care i-au fost profesori sau colegi, prieteni și colaboratori. Memoria îl ajută să reînvie atmosfera unui timp ce nu mai există decât în amintirea sa. Întâlniri providențiale se succed în dialogurile noastre : Tudor Vianu, Mihai Ralea, Sergiu Celibidache, George Călinescu, Mihai Sadoveanu, G.M. Cantacuzino, Petre Antonescu, Adrian Marino.

Surprinzătoare la Pompiliu Macovei este bunăvoința cu care evocă personalitățile pe care le-a cunoscut. Nu există reproșuri, nu există încriminări, cel mult nuanțe de subtilă ironie care punctează vreo deficiență de caracter sau pregătire profesională. Rămân oamenii așa cum i-a surprins domnul Macovei, așa cum și-i amintește, cum ni-i destăinuie nouă, umili și privilegiați ai sorții.

Am reprodus din conversațiile avute cu domnul Pompiliu Macovei numai unele pasaje care ni s-au părut că au relevanță în raport cu specificul revistei „Studii de istorie și muzeologie”. Astfel se explică unele intrări prea abrupte în subiectele abordate sau anumite discontinuități în curgerea firească a dialogului. Ne cerem scuze anticipat cititorilor noștri.

Convorbire cu domnul arhitect Pompiliu Macovei

14 februarie 2004

Mihai Sorin Rădulescu: Care considerați că a fost cel mai bun arhitect din perioada comunistă?

Pompiliu Macovei: Foarte greu de spus. Evident că nu puteau să-și facă total meseria. Erau nomenclatura care hotăra. De aceea creativitatea arhitecților nu prea se putea pune în valoare.

Dan Fălcău: Care sunt profesorii de care vă amintiți cu cea mai mare plăcere?

P.M.: Păi .....istoria arhitecturii românești am făcut-o cu Petre Antonescu. Ne-a vorbit despre metodele constructive în arhitectura bizantină, cum se făceau bolțile fără cofraje. Lui îi plăcea mai mult arhitectura moldovenească. Era o personalitate. Făcuse studii la Beaux-Arts. Umbla întotdeauna foarte îngrijit, își asorta hainele. Purta așa o

perlă la cravată. De altfel era și foarte bogat. Avea moșii de peste 600 de hectare. Și în București avea proprietăți. Zona aceea dintre Lipsșani și Șelari era a lui. Avea o fiică care îl îngrijea. Stătea pe undeva pe lângă Cișmigiu. Când eram arhitect șef mă miu sfătuiau cu el. Sigur era de acum mai bătrân și părea puțin cam demodat. El a construit Academia di Roma. Poate nu avea o cultură foarte vastă, dar avea repere sigure. Era lu cuțite cu Duiliu Marcu, o personalitate. Marcu purta un inel cu sigiliul leului Sfântului Marcu. Era un foarte bun arhitect, cum spunem noi, de planuri. Rezolva foarte bine toate funcționalitățile, vezi clădirea Comitetului de Stat al Planificării de pe Culeu Victoriei sau Academia Militară.

D.F.: Pe Grigore Ionescu l-ați cunoscut?

P.M.: Sigur că da. Era rectorul Facultății de Arhitectură și predă „Istoria Arhitecturii” Foarte bun. L-am mai avut la Tehnologia materialelor pe Scarlat Capșa, rudă cu cofetăria. Era puțin cam excentric; avea o mașină cu trei roți. George Oprescu era un foarte bun profesor pentru vremea lui. Preda istoria artei și făcea cronica plastică lu „Universul”. Pe atunci se ducea lupta între beaux-artiști și moderniști. Horia Creangă era modernist. A făcut blocul „ARO”, actualul „Patria”. Mie însă îmi plăcea Doicescu. Era cel mai echilibrat dintre toți. Avea o căldură în raport cu Creangă. Ca om era foarte modest, avea multă noblețe în comportare. A scos împreună cu G.M. Cantacuzino revista „Simetria”. Foarte bună. Păcat că nu au apărut decât 8 numere.

În 1935 el a făcut „Luna Bucureștilor” în Parcul Carol. După aceea, în 1936, a făcut o Creangă în Herăstrău. Creangă era băiatul Căpitanului Creangă, care-și făcuse fabrica de foițe de țigări. Avea și un slogan publicitar așa: „ori fumezi foița Creangă, ori dai dracului țigara”. Soția lui era tot arhitectă, au avut și doi copii.

M.S.R.: Dar, spuneți-mi, Ascanio Damian cum vi se pare ca arhitect ?

P.M.: Excepțional de valoros. Foarte talentat și de o inteligență particulară, personală, cu multe accente. Nu se bazează, cum să spun, pe erudiție sau pe o cultură foarte vastă, dar pe o intuiție excepțională și o inteligență deosebită și mai ales foarte talentat, viziuni foarte clare, simple și întotdeauna cu imaginație. Foarte bun arhitect a fost tot așa de bun ca și jucător de rugby. A fost probabil cel mai bun jucător de rugby de la noi din țară. El juca într-un post acolo cheie, așa, demi de mêle sur trois quarts, unul din centri, acolo la relația între meleu și aripi și care distribuie tot jocul și surprinzător era întotdeauna, făcea niște chestii care nu-ți treceau prin cap că se pot face. Da, îți făceau o plăcere să îl vezi.

M.S.R.: El, înțeleg că împreună cu Nicolae Bădescu au făcut Aeroportul Băneasa.

P.M.: Nu, Ascanio nu era. Bădescu, cu Alifanti și cu mine am luat parte la un concurs, am făcut mai multe variante și am luat primele trei premii am făcut un proiect și atunci am spus: „N-am umblat niciodată cu avionul până acuma, nu știu nici cum era un aeroport, am făcut așa, după cărți, după ce-am văzut și noi, și am zis, trebuie să facem o călătorie cu avionul în străinătate, să vedem acolo câteva aeroporturi, ce se întâmplă, mai ales că războiul ăsta a adus cu siguranță modificări esențiale în funcționarea aeroporturilor. Aviația a făcut progrese enorme în timpul războiului. Și ... am făcut proiectul ăla, așa, era o idee, ... reprezintă botul unui avion, cu trei pale care ar fi elicele, știți, și în mijloc, în centru acolo, vigia, cum se spune, punctul de control. Dacă îl privești din avion e o siluetă de avion [râde].

M.S.R.: Deci aeroportul Băneasa este imitația unui avion ?

P.M.: Da, o chestie simbolistă, fără nici un rost în toată treaba asta, dar funcțional... E depășit, pentru traficul intern nu mai e corespunzător, în momentul când se echipează Târomul cu avioane, că acum n-are deloc cu ce să zboare.

M.S.R.: La ce clădiri ați mai participat ?

P.M.: Eu, ca arhitect, am fost mai mult ajutor, am lucrat la Smărăndescu pe care l-am avut profesor și m-a luat la Ministerul de Interne unde era arhitect el acolo unde pe urmă s-a făcut clădirea Comitetului Central. Aceea era clădirea Ministerului de Interne. Pe strada aia care era mult mai îngustă, erau câteva case vechi, foarte frumoase, în centru, vecinătatea Palatului Regal pe timpul acela, era una, o casă Orașanu, foarte frumoasă, s-au ras alea. Și s-a făcut proiectul ăla care era o arhitectură modernă, s-a început construcția din beton armat, și s-a terminat.

M.S.R.: Acolo n-a fost un arhitect Nădejde ?

P.M.: Ba da, tocmai. La un moment dat aflăm că s-a spus așa: e o chestie prea importantă ca s-o faci, nu știu cum, între alte sarcini, are atâtea domnul profesor Smărăndescu, ca arhitect al Ministerului de Interne, probleme în toată țara. Să punem pe cineva să se ocupe numai de șantierul ăsta și l-a adus pe Emil Nădejde, care juca bridge cu Armand Călinescu și pe linia aia l-a adus acolo, așa se știa. Și sigur că Smărăndescu a fost foarte afectat de chestia asta, proiectul l-a făcut el și l-a ridicat, toată structura de beton armat era gata. Și atuncea l-am întrebat, în cazul ăsta, mă văd silit să plec și eu. Zice: nu, vai de mine, stai acolo, ai leafă. Nu, rămâi acolo și lucrezi mai departe. El a adus doi arhitecți, unul Popov și unul nu mai știu cum îl chema. Chiar avea un accent străin, erau ruși, nu știu, era o întâmplare. Unul din ei a făcut clădirea asta Arlus de pe Batiștei, casa prieteniei, în fața Ambasadei americane. Mai bun decât el era celălalt pe care îl chema Popov, erau talentați. De ce fusese scos, Smărăndescu că până și Majestatea Sa, acolo unde se făcea arhitectura aia clasică, coloane, vis-a-vis era o clădire modernă, că nu e deloc corespunzător. Și atunci a trebuit să renunțe la clasic și ce-a făcut, din ferestrele alea, travele alea, cum le spunem noi, ritmul ăsta de stâlpi, una din ferestre se umplea cu coloană, alta rămânea fereastra existentă. Aceste coloane din piatră naturală au trebuit să aibă fundație proprie. Și de-aia s-a făcut într-o arhitectură foarte discutabilă din punct de vedere al criteriilor clasice, pentru arhitectura clasică. Și n-am mai stat mult după aia, nu știu ce s-a întâmplat. Am mai fost, cred, și mobilizat între timp.

M.S.R.: Am înțeles că Dumneavoastră ați proiectat lămpile din Piața Victoriei, este adevărat ?

P.M.: Când am fost numit arhitect-șef al orașului, am spus, dom'le, în Piața Victoriei era un haos. Fosta piață fusese circulară. Știți, înainte Ministerul ăsta de Externe a fost construit în spatele Palatului Sturdza, în care fusese Ministerul de Externe, un eclectism francez, amintea a palat, a castel, avea hazul lui, în fond. Am început cu Piața Victoriei unde am schimbat trotuarele și toată circulația, ca să se obțină un cadru care ar fi corespuns cu traseul viitoarei piețe, într-o viziune, ca să spun așa... Și așa a rămas până acum, pe urmă s-au mai schimbat acolo, după cum au progresat în știința divizării circulației ăștia de la poliție, pentru că acolo e o chestie foarte grea și chiar trecerea în subterană nu rezolvă mare lucru.

în funcție. Și când s-a făcut în '53 Festivalul mondial al tineretului, atunci trebuia, într-o altă, să terminăm și Opera, să fie deschisă pentru festival. Era o legătură ciudată făcută, dar asta era.

M.S.R.: Vă place clădirea ?

P.M.: Da, indiscutabil. E puțin academistă, așa, dar se vede că e făcută cu talent și spațiile înăuntru sunt foarte frumoase gândite și sala este plăcută. Am discutat și noi, nu faci stâlpi, ca să separei lojile cu stâlpi, care opresc vederea ... dar, mă rog, arată frumos și are și o bună acustică. Ei, pentru chestia asta ei știau anumite reguli de bază, între altele că nu trebuie folosit betonul care omoară orice acustică, betonul armat și că trebuie cât mai mult lemn și forme care să decurgă din lemn. Și se prevăzuse ca tot tavanul și toată decorația să fie în lemn aplicat pe tavan, ei bine, pompierii au spus nu se poate, e interzis lemnul în sală, interzis lemnul aparent. Cei ignifugati, nu există. Și atunci am găsit și eu am zis: Domnul cutare, tovarășul colonel sau ce erau ăia, asta o facem pentru festival, acum, avem dispoziție, după aia schimbăm. Și așa a rămas, că după festival trebuie să schimbăm toată decorația interioară a Operei ca să nu fie din lemn. Dar așa a rămas și acum.

M.S.R.: Sala Palatului a fost începută tot în timp ce Dumneavoastră erați arhitect-șef ?

P.M.: Și aia mi s-a părut o greșeală. În spatele Palatului era o grădină, era o biserică, nu știu cum se numea, avea un nume. Și tot locul ăla din spate era foarte frumos.

Strada care era avea un pitoresc, era o grădină, nu prea era îngrijită.

M.S.R.: Cine a hotărât, Gheorghiu-Dej sau mai mulți ?

P.M.: Sigur că el a hotărât, dar soluția nu el a găsit-o. Arhitectul Maicu a murit, nu mi trebuie să-l vorbesc de rău, însă el a fost un mare afacerist, la Constanța, de unde era, făcuse și antrepriză și a luat imediat cu ... Hâncu îl chema pe cel care conducea administrația de la Casa Scânteii și ăla l-a introdus. Era rudă cu el, nu știu exact ce rudă. Soția lui era foarte frumoasă, o chema Sulamita. Tot din Constanța era și ea. Aveau oameni care lucrau, îi alegea pe cei mai buni. Nu era prost ce făcea. Și chiar personal au fi putut să facă, el organiza, era patron de arhitectură-tip și la Casa Scânteii a lucrat direct și Bădescu. Eu nu m-am băgat deloc, pentru că eram contra acelei societăți, Alifanti, Staadeker, Jules Nănescu, mă rog și alții, erau foarte buni arhitecți care au lucrat și, ca să fiu cinstit, are lucruri bune Casa Scânteii. Corpul ăla central e o bună arhitectură românească.

M.S.R.: Nu e o copie a Universității Lomonosov din Moscova sau a unei mari clădiri din Varșovia ?

P.M.: Este, este, aparent da, aparent da. Deci care e chestia ? Fleșa, șpilul, cum în sovieticii la vârfurile astea ... Un ansamblu așa de mare, în care este și o uzină întregă. Tipografia aia, se comandase și când am ajuns la Cultură, tocmai se monta o mașină tipografică adusă din Germania, care costase o sumă fabuloasă - 75 de milioane de dolari, nu știu, ceva așa -, era pentru „Scânteia”, ca să scoată „Scânteia” acolo, o mașină teribilă care era condusă prin televiziune, se vedea automat cum reacționează și nu conducea numai din niște butoane dintr-un loc, se regla chiar precizia tirajului suprapunerea culorilor. Așa era atunci, nu știu acum. Eu când am ajuns fusese gata și mi s-a adus o revistă în culori și, uite, asta este scoasă de Albertina noastră, e un tiraj de probă, l-a făcut fabricantul care a făcut instalația, a venit cu hârtia lui, cu culorile lui, cu

pozele lui și a scos o chestie, a pus un titlu ceva acolo, dar era o dovadă tehnică ce poate să facă mașina aia. Extraordinar. Dar nu s-a făcut niciodată așa ceva, pentru că nu s-au cumpărat culorile, nu erau meșterii, pentru că, oricât era de automatizat, aici trebuie meserie.

M.S.R.: A propos de colegii Dumnevoastră de generație de la Arhitectură, cu cine ați fost mai prieten, mai apropiat ?

P.M.: Am avut un prieten foarte apropiat pe plan intelectual așa, să spun. Indiscutabil Bădescu a fost cel mai apropiat de mine tot timpul, împreună cu Emil Iosif, om special, deosebit, cu Mișu Aronovici, ăsta care era un om foarte inteligent și care era comunist deja. Era un om așezat ăsta, Mișu Aronovici, serios așa, modest, foarte bine format intelectualmente. Se vedea o gândire clară și, cum să spun, formată deja. Era un om foarte bun și bun coleg, așa, și săritor, modest, nu era un element strălucit pe planul arhitecturii, dar era un om foarte serios. A murit săracul de un cancer la stomac, puțin timp după 23 August.

M.S.R.: Dar Bădescu de unde era de origine ?

P.M.: Da, moldovean, basarabean, de pe la Chișinău. Tatăl lui cred că fusese militar și în garnizoană acolo, unde se născuse el, pentru că el prindea foarte ușor limba rusă, era familiară și am înțeles că și bunica lui ar fi știut rusește. N-avea tată, mai avea o soră, niciodată n-am știut ce s-a întâmplat cu ea. Era un om mai deosebit așa, foarte logic.

M.S.R.: Cu cine a fost căsătorit Bădescu ?

P.M.: El, cu Virginia Puican, o arhitectă, mai tânără cu cinci ani decât seria noastră și care era colegă și prietenă cu Ligia, soția mea. Așa.

M.S.R.: Au avut copii ?

P.M.: Da, au avut un băiat și o fată. Pe băiat îl cheamă Andrei, tot arhitect, făcea lucrări în domeniul publicitar. Iar sora lui s-a dus în Anglia, nici n-am întrebat vreodată, pentru că Andrei, băiatul lui, n-a mai ținut legătura cu noi după ce el a murit în condiții foarte multe. Era un om care avea o intuiție, vedeți, asta există, dacă vreți, miracolul, inspirația, intuiția, e ceva care nu-și găsește explicația. Fata arhitectului Nicolae Bădescu îi semăna foarte bine fiind foarte drăguță. El era foarte închis așa și rezervat.

M.S.R.: Dumnevoastră cum v-ați împăcat, Domnule Macovei, cu realismul socialist ?

P.M.: Este esența, cum să spun, directă a duplicității foarte multor oameni în timpul ăla. Asta este adevărul. Formația lor nu putea să-i facă aderenții acestei orientări, disciplina lor spunea „treci peste chestia asta, că e o chestie de principiu, și aici partidul are întotdeauna dreptate, trebuie s-o pui în practică”. Pentru Ligia n-a fost o dramă propriu-zis, că ea nu s-a lăsat momită, nu are mare importanță ce faci tu acolo față de o linie politică generală, care are justețe în fond, asta este, e dovedit pe atâtea planuri. Da, vedeți, multe rele din ziua de astăzi sunt datorită acestei duplicități care a distrus în fond morala adevărată și a făcut că oamenii astăzi pot să accepte și să facă orice porcărie. De asta a viciat însăși esența morală a unui popor și nu numai al nostru.

Banda reportofonului continua să se rotească fășăind ușor, în tăcerea unei mohorâte seri de februarie. Ne ridicăm și cu tot protocolul de rigoare domnul Macovei ne conduce până la ușă. Făgăduim să revenim și lucrul acesta mai șterge ceva din tristețea despărțirii. Rămânem cu regretul că nu putem să cuprindem în convorbirile

noastre întreaga esență a unei vieți închinată artei. Dar totodată ne promitem nouă înșine și cititorilor interesați să încercăm și să redăm la rândul nostru povestea unui om, povestea unui destin.

Conversation with a Destiny: Pompiliu Macovei SUMMARY

Not far from the Orthodox Metropolitan Church, on an old street still preserving an interwar-atmosphere, one can visit a rich private art collection recently donated to the Municipality Museum of Bucharest. Paintings(many of them - works of the collector's wife, Ligia Macovei), books, carpets, sculptures, icons, art and folk furniture, all the objects were collected according to one sole criterion: beauty.

The collector, Mr. Pompiu Macovei, was born in 1911, and is still - at his 91 years - a charming, elegant presence and an eager conservationist, owning a vivid memory of his epoch. The interviewers confess they hardly knew what to admire - the magnificent house, the rich collection or the erudition of their host.

The introduction presents a brief biography of Mr. Pompiliu Macovei who activated as the Capital's Chief Architect, counselor of the Romanian Embassy in Paris, Romanian ambassador in Rome, deputy minister of the Romanian Foreign Office, Minister of Culture, Romanian ambassador at UNESCO.

The interview records facts and mainly names of personalities active in a dense past in the cultural history of Bucharest, a past skillfully pointed out by the two interviewers.